

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ OBSIDIAN В ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ (НА ОСНОВІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

Зонке Аренс, автор книги «Як робити корисні нотатки», стверджує: сила волі — ресурс обмежений і ненадійний [3]. Для продуктивної наукової роботи чи формування звичок недостатньо постійно змушувати себе. Замість цього варто створити середовище, яке саме підтримуватиме корисні дії: регулярне письмо, нотатки, читання. Якщо умови сприяють роботі — діяти легше й природніше, без внутрішнього конфлікту між «хочу» та «треба».

Аренс підкреслює, що добре налагоджена система дозволяє розвантажити пам'ять і сконцентруватися на творчості [3]. Однак варто розрізнити систему (як структуроване середовище: файли, лінки, нотатки) і процес (що ми в цьому середовищі робимо: читаємо, аналізуємо, записуємо). У процесі записування ми одночасно розвиваємо саму систему. В ідеалі — система має сприяти появі нових ідей.

План — це фіксована структура, яка часто не витримує контакту з реальністю. Аренс пропонує відмовитися від планування як центрального методу роботи. Замість цього — розвивати ідеї знизу догори: починати з фактів, питань, нотаток. Такі органічно зростаючі структури більш життєздатні [3]. Авторський досвід показує, що навіть підготовка до наукової статті може вирости з одного аспекту, який спочатку здавався незначним.

Револьюційна думка книги — категоризація інформації через зв'язки (лінки), а не ієрархію папок [3]. Коли ми пов'язуємо нотатки, ми змушені перечитувати, переосмислювати, що активує ефект інтервального повторення. Таке ведення бази даних дозволяє бачити несподівані взаємозв'язки — а саме вони й ведуть до нових ідей.

Робота над науковими темами має починатися не з плану, а з питань і нотаток. Аренс радить починати з накопичення ідей, які вже є, та поступово вибудовувати структуру. Якщо нотаток достатньо, з них виростає тема. Пошук потенційних напрямів відбувається через аналіз уже зібраного матеріалу.

Зонке Аренс звертається до прикладу Нікласа Лумана, який генерував ідеї швидше, ніж встигав їх оформлювати. Його тексти насичені ідеями, а не створені для максимізації кількості публікацій. Цінність — не в кількості статей, а в інтелектуальному прориві, який забезпечує система нотаток.

Аренс описує чотири рівні підготовки тексту:

- 1. Створення щоденних нотаток.
- 2. Обробка літератури та виписок.
- 3. Організація нотаток у логічні ланцюги.
- 4. Власне написання тексту (переформулювання, редагування, оформлення) [3].

Кожен рівень спирається на попередній. Ключовий принцип — починати з малого, поступово рухаючись угору.

Нотатки потрібні не лише для збереження інформації, а й для її осмислення. Перенесення думок на «папір» (цифровий чи реальний) — частина мислення. Ідеї потрібно «екстерналізувати», щоб їх можна було переглянути, оцінити, зв'язати з іншими.

Аренс виділяє три типи нотаток:

1. Повсякденні (інбокс, мобільні нотатки).
2. Бібліографічні (стисле перефразування прочитаного).
3. Постійні (які розвивають власні ідеї і зв'язуються з іншими) [3].

Кожна постійна нотатка має бути атомарною, мати чітку думку й бути готовою до включення в науковий текст.

Письмо не є лінійним процесом. Створення наукового тексту вимагає різних типів мислення: пошуку джерел, їх аналізу, формулювання ідей, редактури, оформлення. Ці задачі виконуються на різних етапах. Мислити потрібно не лише над фразами, а й над структурою, зв'язками, логікою тексту.

Система нотаток є джерелом саморефлексії. Вона виявляє лакуни в знаннях, допомагає побачити слабкі місця в аргументації. Замість очікування на зовнішню рецензію, дослідник отримує зворотний зв'язок одразу, працюючи з власними записами.

Саме для створення розумних нотаток і пов'язування їх між собою було створено програму Obsidian. Її розробили в 2020 році Шида Лі та Еріка Сю під час карантину через COVID-19. Лі та Сю раніше співпрацювали над проєктами під час навчання в університеті Ватерлоо [4]. 30 березня 2020 року було випущено першу версію програми, і понині вона продовжує оновлюватися, а кількість плагінів, розроблених користувачами для інтеграції до програми інших інструментів, постійно зростає.

Зауважимо, що наш пошук зручної програми для створення нотаток (цитат із теоретичних публікацій, із ілюстративного матеріалу художніх текстів тощо) триває вже більше 6 років, починався він із спроби підлаштувати під дослідницькі потреби програму Microsoft Office Excel [1], потім довгий час ми користувалися текстовим редактором Scrivener [2], який чудово підходить для написання великих текстів. Проте він не дає можливості переглядати зв'язки між нотатками, а ґрунтується на звичній і не дуже продуктивній ієрархічній системі.

Основні функції Obsidian — створення нотаток у форматі .md (markdown), найпростішому текстовому форматі, який можна відкрити будь-яким текстовим процесором. Ці нотатки можна пов'язувати між собою через гіперлінки, які відображаються в тілі нотатки (outgoing links і backlinks). Вказані зв'язки відображаються у вигляді загального графа, також є можливість переглянути локальний граф кожної нотатки. Постійне, щоденне поповнення «ящика з нотатками» (за термінологією Лумана) дає змогу розробляти найбільш перспективні і цікаві для дослідника теми.

Користування програмою може відбуватися на декількох рівнях, для початкового рівня не потрібно мати специфічні знання: достатньо створювати нотатки і пов'язувати їх між собою. Існують детально та чітко написані інструкції з користування програмою. Що більше у користувача навичок програмування і розуміння механіки програми, то більше можливостей автоматизації відкривається перед ним.

Одна із важливих можливостей Obsidian — інтеграція її з програмою для читання і створення анотацій та бібліографічних списків Zotero. Можливість швидко експортувати анотації з Zotero дає змогу швидко опрацьовувати необхідні для дослідження цитати.

З-поміж плагінів спільноти також вирізняються плагіни, що дають змогу підключити LLM (Large Language Models), але для цього потрібно придбати ключі API для OpenAI, що становить приблизно 5 доларів США на місяць. Інтеграція із штучним інтелектом дозволяє користуватися пошуком за семантикою і виконувати певні інші дії, скеровані на пов'язання нотаток між собою і пошук неочевидних зв'язків для генерації нових ідей.

Програма є безкоштовною, платною є лише синхронізація між мобільним додатком і десктопною версією. Але існують шляхи для подібної синхронізації через додаткові плагіни: через GitHub, Telegram, Google Drive та ін.

Практика щоденних нотаток — це не технічна звичка, а фундамент дослідницької праці. Вона дає інтелектуальну свободу, звільняє від страху чистого аркуша і дозволяє бачити зв'язки, з яких народжуються наукові ідеї. Як каже Аренс: розумова праця починається з нотаток — і ними ж завершується. Для того, щоб нотатки працювали на дослідника, а не залишалися пасивним грузом в теках на комп'ютері, варто спробувати користуватися програмою Obsidian.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко, О. (2019). Використання програми Microsoft Office Excel для лінгвістичного аналізу тексту. Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. №38. Т. 3. С. 24-32. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v38/part_3/Filologi38_3.pdf#page=24
2. Бойко, О. (2021). Функції метаданих у створенні електронної картотеки під час лінгвістичного опрацювання тексту в текстовому процесі Scrivener. Лінгвістичні студії. Вип. 41. С. 320-331. URL: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2021.41.32>
3. Ahrens, S. How to Take Smart Notes: One Simple Technique to Boost Writing, Learning and Thinking – for Students, Academics and Nonfiction Book Writers. Publisher: S. Ahrens. 188 p.
4. Pyne, Y.; Stewart, S. (2022). *Meta-work: how we research is as important as what we research*. *British Journal of General Practice*. 72 (716): 130—131. doi:10.3399/bjgp22X718757